

Nakkaşların Güzünden Hüsrev ü Şîrîn

Ömer Pehlivan,* Ömer Avcı**

Öz: Nizâmî'nin Hamse'si tarih boyunca en çok yeniden yazılan ve nakşedilen eserlerden birisi olmuştur. Sasani hükümdarlarından Hüsrev-i Perviz ile Ermenistan Prensesi Şîrîn'in aşkını anlatan Hüsrev ü Şîrîn mesnevisi Hamsede yer alan ikinci mesnevidir. On yılda kaleme alınan bu mesnevi 576'da (1180-81) tamamlanmıştır. Anadolu sahasında da birçok defa yeniden yazımı ve çevirisi yapılmıştır. Anadolu sahasındaki müelliflerin mesnevide kimisinin aşk, kimisinin de kahramanlık konularını daha ayrıntılı olarak ele aldığı görülür. Ne var ki bu tür konuların yeniden ele alınış biçimleri müelliflere özgü değildir. Nakkaşlar da, kelimeleri tasvire dönüştürdükleri minyatürlerde bir anlamda metnin yeniden yazımını gerçekleştirmişlerdir. Nakkaşlar bağlı bulundukları gelenek icabınca metnin içinden her istedikleri sahneyi nakşedemezler. Başka bir deyişle, nakkaşın çizebileceği sahneler ve bu sahnelerin içerisinde işleyeceği motifler önceden bellidir. Örneğin Hüsrev ü Şîrîn'de nakşedilen yaklaşık otuz tane sahne vardır. Diğer taraftan nakşedeceği sahnelerin seçiminde geleneğin dışına pek çıkmazlar da ilgili sahnelerin işlenişinde gerek bazı motifleri daha çok vurgulamaları gerekse resme yeni motifler eklemeleri suretiyle bir tür yeniden üretim yoluna girerler. Bu sayede biz metne nakkaşın gözünden bakma imkânına sahip olduğumuz gibi dönem ve coğrafyaların değişmesiyle çeşitlenen mimari yapı, kılık kıyafet, gündelik eşyalar gibi birçok unsuru gözlemleyebiliriz. Bu çalışmamızda biz, Nizâmî'nin Hüsrev ü Şîrîn isimli mesnevisini merkeze alarak, metnin gerek Anadolu coğrafyasından gerekse başka yerlerdeki nakkaşlarca nasıl yorumlandığını, hangi motiflerin vurgulanıp hangilerinin göz ardı edildiğini, metinle uyuşan ya da uyuşmayan noktaların neler olduğunu, uyuşmayan noktaların bilinçli mi yoksa sehven mi yapıldığını kısacası metnin nakkaşlarca nasıl yorumlandığını irdelemek istiyoruz.

Anahtar kelimeler: Hüsrev ü Şîrîn, Nizami, Minyatür, Nakkaş.

Giriş

Nizâmî'nin Hamse'si tarih boyunca en çok yeniden yazılan ve nakşedilen eserlerden birisi olmuştur. Sasani hükümdarlarından Hüsrev-i Perviz ile Ermenistan Prensesi Şîrîn'in aşkını anlatan *Hüsrev ü Şîrîn* mesnevisi Hamse'de yer alan ikinci mesnevidir. On yılda kaleme alınan bu mesnevi 576'da (1180-81) tamamlanmıştır. İran'da ve Anadolu sahasında birçok defa yeniden yazımı ve çevirisi yapılmıştır. Bunların en önemlilerinden bazıları şunlardır: "Emir Hüsrev-i Dehlevî, Âsâfî, Hâtîfî, Âhî, Kâsımî, Vahşî, Urî, Şeref-i İsfahânî, Kevserî, Şâpur,

DOI: [dx.doi.org/10.12658/TLCK.5.4.B002](https://doi.org/10.12658/TLCK.5.4.B002)

* Boğaziçi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.
E-posta: omerpehlivanboun@gmail.com

** Boğaziçi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.
E-posta: omer.avci@boun.edu.tr

Mir Muhsin, Âsaf Han, Şerif Kâşi, Vaslî, Bezmî, Rûhü'l-Emîn, Maşrıkî, Hindû, İbrahim Edhem, Hızrî, Fevkî, Nâmî, Şihâb-ı Türşizi, Ayânî, Şu'le (Muhammed Ca'fer-i Neyrizî), İmadüddin Fakih, Hüseyin Baykara ve Hilâlî" (Timurtaş, 1980). Konusunu tarihi gerçeklerden alan bu hikâyenin kahramanları hakkında bilgi veren en eski kaynak, "Taberî Tarihi ile Arap coğrafyacılarının eserleridir" (Çulhaoğlu, 2002).

"Hüsrev ü Şîrîn konusu, edebiyatta ilk defa Firdevsî'nin Şehnâme'sinde siyasî mücadeleler esas olmak üzere yer almışsa da ona asıl şeklini vererek başlı başına klasik bir konu haline gelmesini sağlayan Nizâmî-i Gencevî olmuştur" (Özkan, 1999). Nizami Hüsrev'in siyasî mücadelelerinden ziyade Şîrîn ile olan aşkına yer vermiştir. Nitekim eserin sebeb-i telif kısmında da Firdevsî'nin eseri yazmış olduğu dönemde altmışını aştığını dolayısıyla aşk meselesine değinmediğini belirtir (Sersevil, 1955). Nizami'de görmediğimiz siyasî çekişmeleri kendinden sonra eseri yeniden yazacak olan Fars ve Türk şairlerinde görürüz. Örneğin Ali Şîr Nevai'nin yazmış olduğu Hüsrev ü Şîrîn'de, Ferhad ile Hüsrev'in savaşı söz konusudur. "Tarihî kaynaklarda onun siyasî hayatına geniş yer verildiği halde Şîrîn'le münasebetine birkaç satırla temas edilir" (Özkan, 1999). Bir diğer örnek olarak Şeyhi gösterilebilir. "Şeyhî'nin, Nizami'ye oranla, tarihî gerçekleri daha çok önemsemesi ve Hüsrev'in iktidarı ele geçirme mücadelesine daha çok yer vermesi, onun yapıtını tamamen bir çeviri olmaktan kurtarmaktadır" (Çulhaoğlu, 2002).

Esas adı Ebû Muhammed Cemâlüddîn İlyâs b. Yûsuf b. Zekî Müeyyed (ö. 611/1214 [?]) olan Nizâmî, Firdevsî'nin destansı şiir türünü zirveye taşımakla kalmamış, manzum aşk hikâyelerinin en büyük ustası unvanını kazanmış, Fars edebiyatında hamse türünün kuruculuğu pâyesini elde etmiştir (Özkan, 1999).

Nizâmî'nin günümüze kadar gelen tek eseri Hamse'sidir. Penc Genc adıyla da bilinen ve yaklaşık 35.000 beyitten meydana gelen eserin tamamlanmasının 35-40 yıl sürdüğü kabul edilir. Fars edebiyatında türünün en parlak örneği olan Hamse bu sahada eser veren şairlere örnek teşkil etmiş, Emîr Hüsrev-i Dihlevî, Şemseddin Kâtibî-i Nîşâbü'rî, Molla Abdurrahman-ı Câmî, Feyzî-i Hindî, Hâcû-yi Kirmânî gibi şairler esere nazîre yazmıştır. Hamsenin içinde yer alan mesnevilerden birisi olan Hüsrev ü Şîrîn'in yazılış tarihi ve kimin için yazıldığı konusu tartışmalıdır. On yılda kaleme alınan mesnevi 576'da (1180-81) tamamlanmıştır. "Mefâilün mefâilün feûlün" vezniyle nazmedilen Hüsrev ü Şîrîn'in beyit sayısı nüshalarına göre 5700 ile 7700 arasında değişmektedir. Eserde Sâsânî Hükümdarı Hüsrev-i Pervîz ile Ermeni prensesi Şîrîn'in aşk hikâyesi anlatılır. Güçlü aşk duygularının tahliliyle bir çeşit aşk romanı haline getirilen mesnevi daha sonra benzerlerinin yazılacağı bir edebî tür oluşturmuştur. Çeşitli taş baskıları yapılan Hüsrev ü Şîrîn'in (Bombay 1249; Lahor 1288) ilmî neşirlerinin ilki Vahid-i Destgirdî tarafından gerçekleştirilmiştir (Tahran 1317 hş./ 1938). Eseri Sabri Sevsevil Türkçeye (İstanbul 1955), Henri Massé Fransızcaya (Paris 1970), M. H. Ocmağoba Rusçaya (Bakü 1985), J. C. Bürgel Almançaya (Zurich 1980) ve A. Akoda Japonçaya (Tokyo 1977) çevirmiştir (TDVİA, 1992).

Ne var ki işlenen konuların yeniden ele alınış biçimleri müelliflere özgü değildir. Nakkaşlar da, kelimeleri tasvire dönüştürdükleri minyatürlerde bir anlamda metnin yeniden yazımını gerçekleştirmişlerdir. Nakkaşlar bağlı bulundukları gelenek icabınca metnin içinden her istedikleri sahneyi nakşedemezler. Başka bir deyişle, nakkaşın çizebileceği sahneler ve bu sahnelerin içerisinde işleyeceği motifler önceden bellidir. Örneğin *Hüsrev ü Şîrîn*'de nakşedilen yaklaşık otuz tane sahne vardır. Diğer taraftan nakşedeceği sahnelerin seçiminde geleneğin dışına pek çıkmasalar da ilgili sahnelerin işlenişinde gerek bazı motifleri daha çok vurgulamaları gerekse de resme yeni motifler eklemeleri suretiyle bir tür yeniden üretim yoluna girerler. Bu sayede biz metne nakkaşın gözünden bakma imkânına sahip olduğumuz gibi dönem ve coğrafyaların değişmesiyle çeşitlenen mimari yapı, kılık kıyafet, gündelik eşyalar gibi birçok unsuru gözlemleyebiliriz. Bu çalışmamızda biz, Nizâmî'nin *Hüsrev ü Şîrîn* isimli mesnevisini merkeze alarak, hangi motiflerin vurgulanıp hangilerinin göz ardı edildiğini, metinle uyuyan ya da uyuşmayan noktaların neler olduğunu, uyuşmayan noktaların bilinçli mi yoksa sehven mi yapıldığını, kısacası metnin nakkaşlarca nasıl yorumlandığını irdelemek istiyoruz.

Çalışmamızda ortaya çıkması muhtemel kavram karmaşasının önüne geçmek maksadıyla, basit ama kullanışlı bir yöntem geliştirmeyi uygun bulduk. Bu yönetime göre;

İlk olarak bir başlıkla ilgili minyatürlerin, mesnevinin hangi kısmını anlattığı belirtilecek.

İlgili sahnelerin, Nizami'nin metninde nasıl geçtiği¹ belirtilecek. Metin çok uzun olduğu için minyatürle ilgili olabilecek kısımları seçip çıkaracağız.

İlgili sahneyi anlatan minyatürlerden örnekler vereceğiz

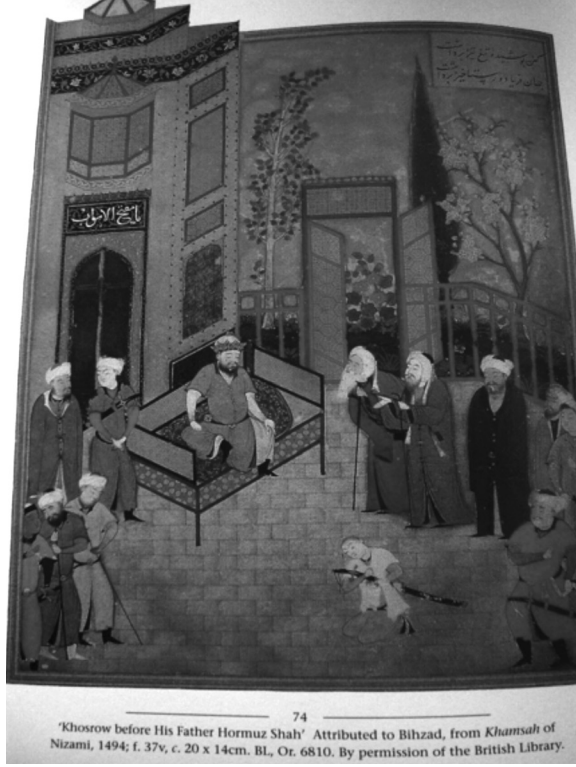
Son olarak Nizami'nin metniyle, nakşedilmiş minyatürlerin benzerlik ve farklılıkları hakkında kendi yorumumuzu getirip bir sonraki başlığa geçeceğiz.

Minyatürlerde Hüsrev ü Şîrîn

Hüsrev'in Babasının Huzuruna Çıkması

Nizami'nin metni: Sonra bir kefene büründü ve eline keskin bir kılıç aldı. Cihan feryattan kıyameti koparıyordu. İhtiyarlar af dileyerek huzura çıktılar. Arkalarında şehzade, bir esir gibi yürüyordu. Hüsrev, tahtın önüne gelince hıçkırıklarla ağlamaya ve mücrimler gibi yüzünü yerlere sürmeye başladı. Yalvarıyordu.

1 Kaynak olarak eserin Türkçe çevirisi olan: Gencevî, N. (1955). *Hüsrev ü Şîrîn* (S. Sevsevil, Çev.). İstanbul: Maarif Basımevi kitabı kullanılacaktır.

Değerlendirme: Minyatürde metne sadık kalınmış, Hüsrev'in kefen giyerek babasının huzuruna çıkması, yalvarması, aracı ihtiyarların Hüsrev'in affını dilemeleri olduğu gibi yansıtılmıştır.

Şîrîn'in Hüsrev'in Resmini Görmesi

Nizami'nin metni:

Şapur: Yarın o güzellerin eğlence yeri neresidir acaba? Hangi mesireye çıkacaklardır?

İhtiyarlar: Bu kayalık dağın arkasında etrafı sık ormanlarla çevrilmiş bir çimenlik vardır. O mahmur bakışlı fidan boylular, sabahleyin erkenden işte o mis kokulu çimenliğe gideceklerdir.

Şapur eline uğurlu bir ağıt aldı ve ona Hüsrev'in resmini aynen yaptı. Resmi bir iki dakikada bitirdikten sonra onu aldı, bir ağacın dalına astı ve oradan hemen kayboldu.

Şîrîn: O resmi getiririniz ve bu resmi kim yaptı ise onu benden saklamayınız!

Resim önüne getirilince Şîrîn bir müddet ona baktı kaldı. Ne ondan gözünü ayırabiliyor, ne de onu kaldırıp koynuna saklayabiliyordu. Resme her bakışta biraz daha sarhoş oluyor, her şarap içişinde biraz daha kendini kaybediyordu. Onu gördükçe aşkından buhranlar geçi-

riyor, resmi sakladılar mı tekrar çıkartıyordu. Muhafızlar, Şîrîn o resme baka baka âşık olur diye korktular ve o resmi yırttılar.

2. gün yine

Şîrîn: Çabuk o resmi bana getirin!

Bu emri alan dilber, hemen gitti ve o resmi sakladı. Lakin güneşi balçıkla sıvamak mümkün olur mu? Şîrîn: Bu işi periler yapıyor, zaten onlar böyle çok garip işler yaparlar, dedi.

3. gün yine

Şîrîn avare gönlü ile kalktı, kendi ayağı ile gidip o resmi aldı. O aynada kendinden bir nişan gördü ve kendini bulunca da bir müddet yığıldı kaldı.

Ansızın o efsuncu kuş (Şapur), bir rahip kılığında ortaya çıkıverdi.

Şîrîn: Bu resim hakkında ne dersin? dedi.

Şapur: Bu resmin hikâyesi uzundur ve bu resme dair bende gizli bir sır vardır. Her ne biliyorsam, baştan ayağa sana bir bir söylerim, lakin yer hâli olmalı...

Şîrîn, hemen emir verdi, birkaç güzel, Ülker yıldızları gibi dağılıverdiler.

Değerlendirme: Bu sahne Nizami'nin *Hüsrev ü Şîrîn* mesnevisinde nakkaşlar tarafından en çok çizilen sahne olmuştur (Soucek, 1972). Sahne birçok defa nakşedildiği için aynı nispette çok fazla yorumu olmuştur. Örneğin minyatürde Hüsrev'in resmi ağacın dalına değil, sapına asılmıştır. Resmin ağacın dallarına asıldığı bir başka minyatürde ise, Şîrîn çimenlikte değil, bir binanın içinde nakşedilmiştir. Bazı minyatürler ise Şîrîn'in resmi eline alıp incelediği sahneyi göstermektedir, bu sahnelerin çoğunda Şapur arkada gizlenip neler olup bittiğini gözetler. Şîrîn'in meclisindekilerin hepsi kadın olduğundan Şapur'u gerek gizlenirken gerekse meclise gelip Şîrîn'e resmi anlatırken ayırt etmek zor olmaz. Diğer taraftan, Şapur'un Şîrîn'e resmi anlattığı sahnelerin sadece birinde rahip kılığında olduğu görülür.

Şîrîn Çimerken Hüsrev'in Onu Gözetlemesi

Nizami'nin metni: Yaşlı kurt genç aslandan korktu.

Hüsrev: (Büzürkümmi'te) Bu gönül sıkıcı yerden iki haftalık bir zaman için ava çıkmak istiyorum. Eğer siyah bir at üzerinde güzel bir kız buraya gelecek olursa, karşılayınız ki o kıymetli bir misafirdir.

Yasemin göğüslü dilber Hüsrev'in bakışlarından gafildi. Çünkü onun sümbül saçları, nergis gözlerini örtmüştü.

Siyah bulutlar arasında ay doğunca, Padişah, Şîrîn'in gözüyle karşılaşıverdi.

Şîrîn sülün üzerine bir hüma ve eğer üstünde bitmiş selvi gördü. Pınar başında Hüsrev'in gözüne çarpmasından utanarak, mehtabın suda titreyişi gibi titriyordu. O şeker kaynağı, siyah saçlarını, bir gece gibi ay yüzüne dağıtmaktan başka bir çare bulamadı.

Türk-İslam Eserleri Müzesi
TIEM 1939; Hamse-i Nizami
Nurhan Atasoy Arşivi

Değerlendirme: Bu sahnede Şîrîn'in içine girdiği su hep siyah olarak çizilmiştir, bunun tasavvuf geleneği nedeniyle mi siyah çizildiğini yoksa hangi renkle çizilmişse onun zamanla kararıp siyaha mı dönüştüğünü tespit edemedik. Metinde Şîrîn'in utanıp yüzünü saçlarıyla gizlediği belirtilir fakat minyatürlerde utanan Şîrîn saçlarıyla göğsünü gizlemeye çalışmaktadır. Bu sahnede bir başka dikkat çeken motif ise atlardır, minyatürlerde Şebdiz, Şîrîn'in yanındadır, kimisinde her şeyden habersiz otlamakta kimisinde ise Nizami'nin metninde bahsetmesine rağmen Hüsrev'i fark edip Şîrîn'i uyarmaktadır. Diğer bazı minyatürlerde ise, Şebdiz Hüsrev'in altındadır. Hâlbuki metinde "Eğer siyah bir at üzerinde güzel bir kız buraya gelecek olursa," şeklinde Şîrîn'in o sıra Şebdiz'e bineceği belirtilmiştir. Nakkaşların neden böyle bir seçim yaptıklarını bilemiyoruz. Şîrîn'in elbiselerini bir ağacın dallarına asmış olması minyatürdeki bir başka ortak unsurdur. Bazılarında elbiselerinin yanında ok ve yayı da asılıdır.

Hüsrev'in Babasının Ölümü Üzerine Tahta Çıkması

Nizami'nin metni: Allah'ın iradesi neticesi, padişahlığın Hürmüz'ün elinden çıktığı anlaşılınca talihi yaver olan Hüsrev, çok mübarek bir zamanda kendi ülkesindeki tahtının başına gitti. Her ne kadar gönlü Şîrîn'e müptela ise de memleket işini bırakması hata idi. Artık bir yandan yurdun işleriyle meşgul oluyor, bir yandan da sevgilisinin hayaliyle avunuyordu.

Değerlendirme: Hüsrev iki defa tahta çıkmıştır. İlki babası öldüğünde, diğeri ise tahtı ele geçiren rakibi Behram Çubin'i savaştta yendiğinde. "Hüsrev'in tahta çıkışı" şeklinde isimlendirilen bu minyatürlerin ilk tahta çıkışa mı yoksa ikincisine mi ait olduğunu bilmiyoruz.

Hüsrev ile Şîrîn'in Av Yerinde Buluşmaları

Nizami'nin metni: Birbirlerine o kadar baktılar ki, nihayet kişinin de gözleri yaşardı. Ne Hüsrev, Şîrîn'den ayrılabiliyor, ne de Şebdiz, Gülgün'ü bırakabiliyordu. Dostluk kurmak için fırsat buldular ve birbirlerinin adlarını öğrenmek istediler. O iki güzel âşık, birbirlerinin adını duyunca da baygın bir halde yere düştüler.

Değerlendirme: Bu sahnede üzerine tutulan şemsiyeden Hüsrev'i çıkarırız. Atların hareket halinde nakşedilmiş olmaları dikkat çeker, sanki sahne devam edecek ve atlar birkaç adım daha atıp yana gelecek gibidir. Şîrîn şaşkınlıktan parmağını ağzına götürür. Baygın halde yere düşmeleri de başka bir minyatürde nakşedilmiştir. Fakat burada refakatçilerinin olmaması dikkat çeker, bunun yanında aynı minyatürde Şîrîn'in tarafında olması gereken Şebdiz, Hüsrev'in tarafında nakşedilmiştir.

Şîrîn'in Hüsrev'i Köşküne Davet Etmesi

Nizami'nin metni:

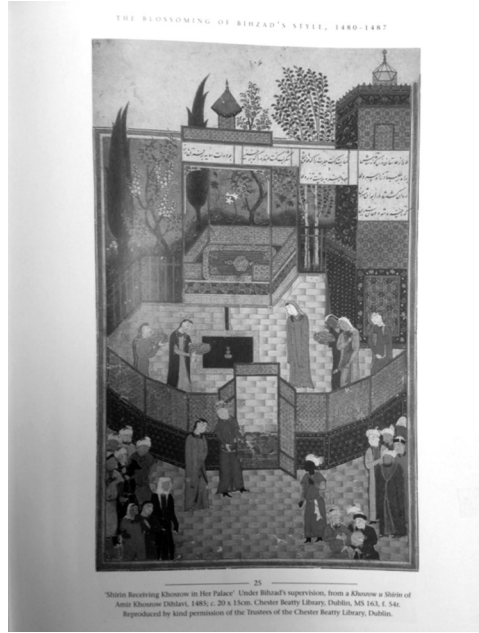
Şîrîn: Bir karıncanın yuvasına bir fil uğrayacak olursa, o büyüklük ile karınca saadete mazhar olur.

Bu teklife Hüsrev şu cevabı verdi:

Mademki misafir kabul ediyorsun, eğer can kabul edersen canla gelirim!

Hüsrev'i köşke indirdi ki Tuba, o cennette bir daldır. Bir saray ki, göklere kadar yükselmiş, eni ve boyu alabildiğine geniş.

Mehin Banu özür dileyiciler eliyle Hüsrev'e padişahlar usulünce hediyeler gönderdi, o kadar ki bedelini hazineler karşılayamaz.

Değerlendirme: Az nakşedilen sahnelerden birisidir. Mesnevinin sonlarına doğru gelecek olan Hüsrev'in Şîrîn'in köşkünü ziyaretiyle karıştırılmamalıdır. Zira o sahnede Şîrîn, Hüsrev'i içeriye almayacaktır. Bu sahnede ise kapıların açılıp Hüsrev'in içeri buyur edildiği görülür, içerde karşılama için bekleyen kadının Mehin Banu olması muhtemeldir. Zira uzun boyuyla diğerlerinden ayrılmaktadır ve o esnada tahtı boş görünmektedir.

Hüsrev İle Şîrîn'in Çevgan Oynaması

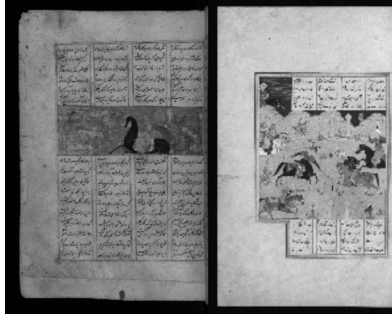
Nizami'nin metni: Hüsrev bir kumandan gibi hazırlanmış, Şîrîn de güzel cariyelerine çekidüzen vermişti. Her biri bir dişi aslana dönen o yetmiş iki dilber, şahane bir eda ile Şîrîn'in etrafına toplanmıştı. Her biri mertlikte bir İsfendiyar, ok atmada Rüstem gibi süvari idi. Çevganı oynamakta o kadar atik idiler ki, adeta topu feleğin çemberinden kaparlardı. Oklukları, bellerine bağladılar ve mütenasip vücutlarıyla sıra oldular.

Hüsrev, o sevimli munis kuşların, çimende bir üveyik, avda ise doğan olduklarını görünce Şîrîn'e:

-Haydi! dedi, atları sürelim de şu alanda biraz top oynayalım.

Padişaha çevgânla top atan güzeller, meydana heyecan ve neşe veriyorlardı.

Aslan ile ceylan oyun gösteriyorlar, sülün ile doğan yağma kapışıyorlardı.

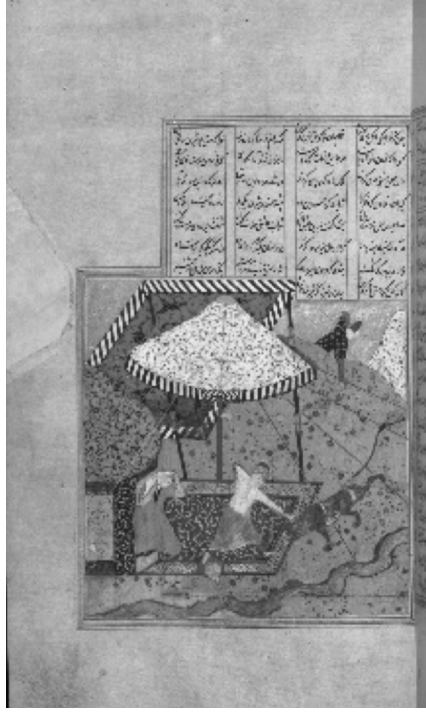

Değerlendirme: Bu sahneyi anlatan minyatürlerde, kaleler dikkati çeker. Hüsrev ile Şîrîn'in av yerinde karşılaştıkları minyatürdeki atlarda gördüğümüz hareketin çok daha komplike halini görürüz. Burada bütün atların yanında binicileri de hareket halindedir. Savaş sahnesini andıran bazı minyatürlerde, atların binicilerini düşürmüş olduğu görülür. Minyatürün metinle yetmiş iki dilber haricinde uyuştugu görünür, teknik olarak zor olması ve zaman alacağı nedeniyle yetmiş iki dilberin hepsi nakşedilmemiş olabilir.

Hüsrev'in Arslanı Öldürmesi

Nizami'nin metni: Aslan bir sarhoş gibi ordunun içine düştü ve onu gören askerler birbirine karıştı. Kükreyerek otağın kenarına geldi ve bütün azgınlığıyla Hüsrev'e saldırdı. Hüsrev sarhoşluk haliyle zırhsız ve kılıcsız, yalnız bir gömlekle aslana hamle etti ve yumruğunu ta kulak memelerine kadar bir yay gibi çekerek aslana öyle bir vurdu ki, hayvan baygın olarak yere düştü.

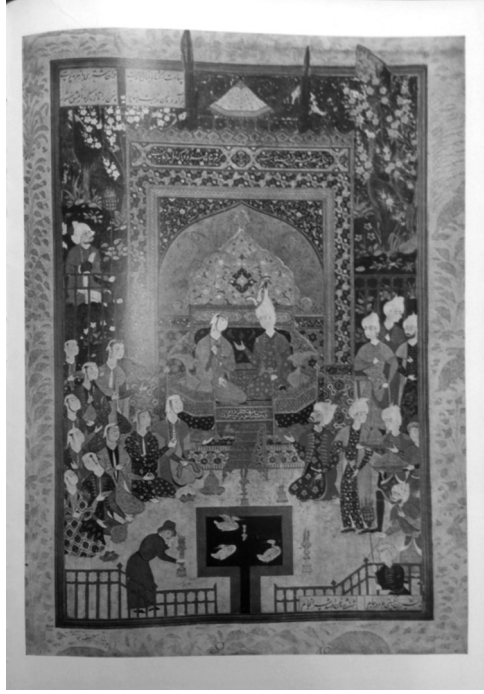
O günden sonra padişahların ellerinde kılıç bulundurmaları bir adet olmuştu.

Değerlendirme: Bu sahnede metinde geçen Hüsrev'in zırhsız ve kılıcsız olmasına genel olarak uyulmuştur. Hüsrev başı açık bir şekilde istirahatte ya da uykuda izlenimi uyandırır. Fakat minyatürden birinde Hüsrev'de hem ok, hem zırh hem de taç vardır. Askerler bayağı uzakta resmedilirken, Hüsrev'in hemen arkasında bazen Şîrîn yalnız, bazen nedimleriyle birlikte, ama her iki durumda da oldukça korkmuş şekilde resmedilir. Bütün minyatürlerde arka plan doğa ve çadırlardır, yerleşik bir yapıya "yorum" olarak rastlanmaz, bu açıdan da metne sadık kalınmıştır.

Hüsrev'in, Şîrîn'in, Şapur'un ve Kızların Efsane Söylemeleri

Nizami'nin metni: Padişah her güzelin sırayla birer kıssa söylemelerini emretti.

Değerlendirme: Bu sahne Hüsrev'in içki meclisleri sahnesiyle çok karıştırılmıştır. Fakat nedimelerin hep birlikte bir tarafta topluca oturmaları, bu sahneyi diğer içki meclislerinden ayırır. Metinle ilişkilendirilecek olursa da nedimelerin kıssa söyledikleri bölümle uyuştugu görülür.

Hüsrev'in Behram Çubin İle Savaşı

Nizami'nin metni: Hüsrev o tarafta birkaç gün zevk sürdükten sonra yardım için asker istedi. Kayser kendisine sayısız asker verdi ve Hüsrev'in işini altın sayesinde altın gibi parlattı.

Behram bunu haber alınca, ceylana atılan bir aslan gibi süratle cenk yerine geldi. Fakat talih tilkilik gösterince aslanlıktan ve cihangirlikten ne fayda.

İki ordu kılıçlarını çekerek yüz yüze geldiler ve saflar halinde karşılaştılar. Okların vızlaması, kılıçların şakırtısı filin aklını başından almış, aslanın ödünü koparmıştı.

Türk cengine benzeyen o cenkte harp borusunun korkunç sesinden kahramanlar yutkunup kalmışlardı.

Bayrakların kırmızı atlasları açılmıştı. Bu müjde üzerine padişah, filin üzerinde harekete geçti ve bir Nil gibi köpürerek Behram tarafına yürüdü. Behram'a mızrağı ile öyle bir vurdu ki o dev cüsseliyi filin ayağına düşürdü.

Değerlendirme: Bu sahnede de metne genel anlamda sadık kalındığı görülmüştür. Hüsrev burada fil üzerindedir. Bayraklar kırmızıdır. Metinde Hüsrev'in Behram Çubin'i mızrakla öldürdüğünden bahseder ama kimi minyatürlerde elinde kılıç veya okla görürüz. Cenk borularını ise bir tür savaşı kızıştırma enstrümanı olarak hemen her minyatürde görmek mümkündür. Bazı minyatürlerde develerin de binek olarak kullanıldığı görülür.

Ferhad'ın Şîrîn'in Köşküne Gelmesi

Nizami'nin metni: Huri yüzlü, gümüş gerdanlı o nazlı dilberin pek can sıkıcı bir yer olan o vadide sütten daha iyi bir gıdası yoktu. Önünde yüz çeşit helva da olsa, gıdası yalnız sağmal hayvanlardan ve koyunlardan idi.

O vadinin etrafı baştan başa zehir gibi acı otlarla dolu idi. Çoban bu otları bildiği için sürülere başka yerde otlak bulmuştu.

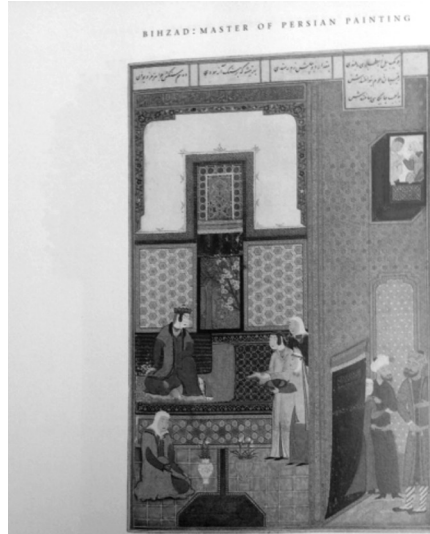
Şîrîn'in akıllı fikri süt meselesinde idi. Çünkü o kadar uzak yerden süt getirtmek, adamlarına çok zahmet veriyordu.

O fidan boylunun ne düşündüğünü, akıllı Şapur sezmişti.

Şapur: Burada üstat bir mühendis vardır, adı da "Sanatkâr Ferhad"dır. Kendi yaptığı işlerde harikalar gösterir, maksadına ancak onun sayesinde kavuşabilirsin, dedi.

Şapur, sanatın biricik üstadı olan Ferhad'ı buldu ve sevinç ile onu Şîrîn'in köşküne götürdü. Dağları kazan Ferhad, bir dağ gibi ortaya çıkıvermişti. Öyle ki halk kendisini görünce ürktü. Bir fil kadar iri cüsseli ve iki fil kadar kuvvetli idi. Haremin birbirini çekemeyen cariyeleri ona ikram ettiler, ona layık bir yer hazırladılar. Ferhad perdenin dışında emre ve hizmete amade duruyor, düzenbaz felek perdenin arkasından acaba ne oyun oynayacak diye düşünüyordu. Cihan, ansızın bir gece baskını yaptı ve o perdenin arkasından oyununa başladı. Şîrîn gülümseyerek şeker dudaklarını harekete getirdi.

Ferhad, onun sözlerini işitince heyecana geldi ve aşk ile ta ciğerinden yanık bir "ah!" çekti ve sonra bir saralı gibi yere düştü.

'Farhad Visits Shirin' Attributed to Mirak, from *Khamsah* of Nizami, dedication to Amir Ali Farsi Barlas, 1494; f. 62v, c. 20 x 14cm. BL, Or. 6810. By permission of the British Library.

(vii) *Farhad Visits Shirin*²⁶ (fig. 76)

Khamsah, f. 62v. This too is in the earlier traditional style. A feature of interest is the inscription on the top frieze of the *ayvan* (archway), stating that it was commissioned for Amir Ali Farsi Barlas. Inscribed in the lower margin is 'Abd al-Razzaq, Mirak'. We do not have much authenticated work by Abd al-Razzaq to compare, but the style is similar to that of Mirak and it could easily be by him.

Değerlendirme: Minyatürlerde Ferhad'ın heybetli olmasına dikkat edilmiştir. Onu diğerlerinden ayıran başka bir özelliği ise giyim tarzı, özellikle çizmesidir. Nedimelerin Ferhad'ı görünce içinde bulundukları korku, şaşırma ve hayranlık hali göze çarpmaktadır. Nizami Ferhad'ın Şîrîn'in yanına girmeden önceki perdenin arkasında bekleme sahnesini çok güzel işlemiştir, nakkaşlar da bu ifadelerden etkilenmiş olacak ki, sahnelerin çoğunda Ferhad Şîrîn'in karşısında değil, perde arkasında beklerken resmedilir.

Şîrîn'in Ferhad'ı İlk Ziyareti

Nizami'nin metni: Ferhad'ın bu başarısını Şîrîn'e haber verdiler. Melek yüzlü Şîrîn, Ferhad'ın çalıştığı o sahra tarafına gitti. Süt ırmağının ve havuzun etrafını dolaştı.

Evet, cennet, süt ırmağı, havuz ve Şîrîn'in taştaki bir huriyi andıran o tasviri... Bunlar insanın yapacağı işler değildir.

Şîrîn'in küpelerinde cevher olarak işlenmiş öyle inciler vardı ki her biri bir taç ve bir şehrin haracı tutarında idi. Onları kulağından çıkardı, tatlı dille özürler beyan ederek kabulünü rica etti.

Ferhad, bir hazine değerinde olan o incileri teşekkür ederek aldı ve Şîrîn'in ayakları altına serpti. Sonra meclisten süratle çıktı ve sahra yolunu tuttu. Derya gibi akan gözyaşı ile sahrayı sulamaya başladı.

Değerlendirme: Şîrîn'in Ferhad'ı ziyareti de tasnifçiler tarafından en çok karıştırılan sahnelerden birisidir. Şîrîn'in Ferhad'ı iki ziyareti vardır. İlkinde süt kanalı yaparken ziyaret eder, ikicisinde ise Bisutun dağına delerken. Bu yanlış algı bugün de halk arasında yaygındır. Ferhad'ın Şîrîn'e süt kanalı yapmak için dağı delerken öldüğü sanılır. Bu sahneleri birbirinden ayırt etmek için dikkat etmemiz gereken birkaç kriter vardır. İlki etrafta beyaz renkte sütle dolu bir kanalın olması, diğeri ise etrafta hayvanların olmasıdır. Zira o hayvanlardan sağılan sütler kanala akıtılacaktır. Bir üçüncü kriter ise etrafta bir yerlerde sadece Şîrîn'in resminin nakşedilmiş olması gerekiyor ama nakkaşlar bu noktada metne riayet etmemişler, genelde Şîrîn'in resminin yanına başka bir kişiyi eklemişlerdir. Bu nakkaşların kendi yorumu olabilir ya da başka bir metinden yararlanmış olabilirler.

Hüsrev'e, Ferhad'ın Şîrîn'e Olan Aşkı Anlatılıyor

Nizami'nin metni: Ferhad, Şîrîn'in aşkından o hale geldi ki sözü aleme destan oldu....

Padişah bu meseleyi işitince, o dilbere karşı olan sevgisi bir kat daha arttı. Kuvvetleri denk olanlar daha iyi çarpışır, bir güle karşı iki bülbül daha hoş öter....

Bu hususta ne tedbir alacağını bilemedi.

Değerlendirme: Bu sahne çok fazla nakşedilmemiştir. Elimizdeki minyatürlerden de Hüsrev'de yukarda bahsedilen ifadeleri gözlemek pek mümkün değildir.

Ferhad, Hüsrev'in Huzurunda

Nizami'nin metni: Padişah meclistekilerin sözünü dinledikten sonra Ferhad'ın getirilmesini emretti. Ferhad'ı bir dağ gibi içeri soktular. Arkasına bir yığın halk üşüşmüştü. Mihnet çektiği halinden belli idi. Kendinden geçmiş bir vaziyette bulunuyordu. Perişanlığın alameti yüzüne vurmuş, devran bile onun haline teessürle ağlamıştı.

Ferhad o yüksek dağa büyük bir heyecanla girdi. Hazırlandı ve külüngü vurmaya başladı. Önce taşları yavaş yavaş tıraş etti ve oraya güzel nakışlar işledi. Külünk ile taşa Şîrîn'in öyle bir suretini yaptı ki, Manî'nin Erjenk'indeki nakışlardan farksızdı. Ondan sonra külüngün sivri ucuyla Hüsrev'in ve Şebdiz'in şekillerini oraya yadigâr bıraktı.

Değerlendirme: Ferhad'ın bu sahnede çıplak ayaklı nakşedilmesi ilginçtir. Metinde buna dair işaret olarak perişan halde olması gösterilebilir. Bunun yanında, onun heybetinden Ferhad olduğu kolaylıkla çıkarılabilir. Metinde bahsedildiği gibi arkasında bir yığın halk birikmiştir.

Şîrîn'in Ferhad'a İkinci Ziyareti

Nizami'nin metni: Nihayet söz döne dolaşa Bisütun dağına geldi. O zaman güzel Şîrîn güle-rek arkadaşlarına:

Bugün, dedi, Bisütun'a gitmek istiyorum, bakayım demir pazulu Ferhad külünk ile taşı nasıl parçalıyor göreyim. Belki o taştan ve demirden bana da bir aşk kıvılcımı sıçrar. Rüzgâr hızlı bir ata altın işlemeli eyer vurmalarını emretti.

Dağ kazmakta olan Ferhad'a haber gönderdi ve dağ heybetli atını onun tarafına sürdü.

Ferhad, Şîrîn'in lal dudağından haber alınca, sert taştan cevher bulmuş gibi oldu.

Şeker dudaklı Şîrîn, eline bir bardak süt aldı. Ferhad'a uzatarak:

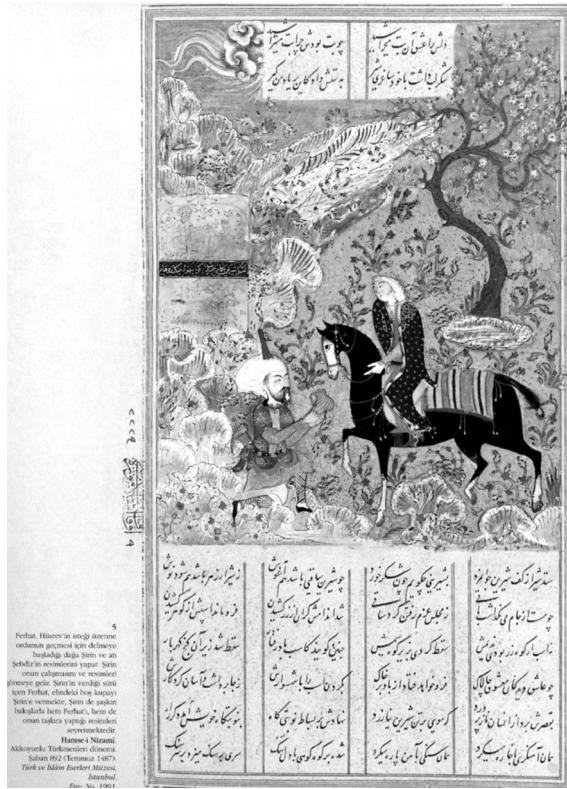
-Benim hatırım için bunu iç! dedi.

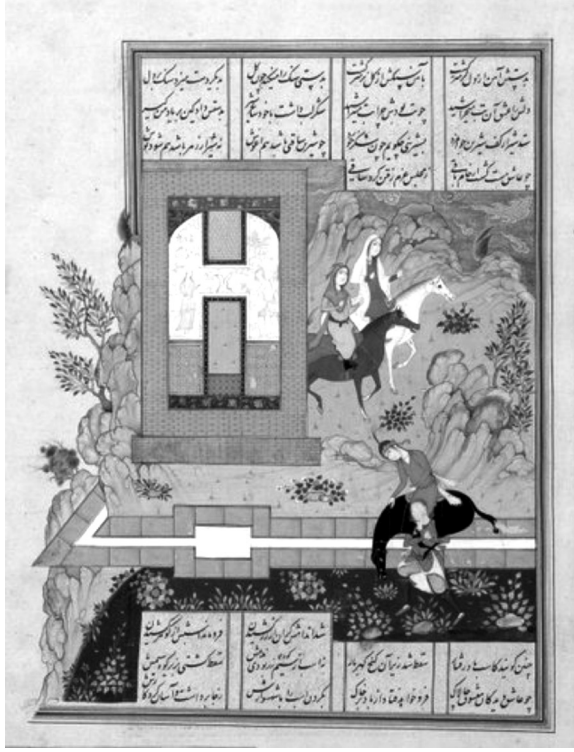
Kahraman adam, Şîrîn'in elinden sütü aldı ve onu zevkle seve seve içti. Saki Şîrîn olduktan sonra süt değil, zehir olsa bal şerbeti gibi içilir.

Âşık hayat bahşeden o kadehten sarhoş olunca, saki meclisten gitmeye karar verdi.

Rivayete göre, o rüzgâr hızlı at da, o cevher saçan hazinenin altında sakatlanmıştı.

Bunu gören Ferhad hemen atı gerdanından kucakladı ve binicisiyle beraber onu kaldırdı, tehlikeyi önledi. Sonra o nazlı güzeli öyle bir halde köşke götürdü ki, bir kılını bile incitmedi. Onu büyük çadırdan bir yere bıraktı, sonra tekrar kendi yerine geldi.

Değerlendirme: Bu sahnenin Şîrîn'in Ferhad'a ilk ziyaretiyle çokça karıştırıldığını yukarıda belirtmiştik. Sahnenin doğru tespiti için minyatürde;

Bulunmaması gerekenler: Süt kanalı, hayvanlar

Bulunması gerekenler: Bir bardak ya da tasta süt, Ferhad'ın Şîrîn'in atını Şîrîn üstünde olduğu halde sırtında taşıması

Metne göre, minyatürde Ferhad'ın dağın bir tarafına Şîrîn'i, onun yanına da Hüsrev ile Şeb-diz'in resmini kazımış olması gerekiyor ama nakkaşlar genelde üç kişiyi bir yere, atlı bir adamı da onların altına çizmişlerdir.

Ferhad'ın Ölümü

Nizami'nin metni: "Şîrîn ansızın ölüverdi" desin. Belki bir müddet işi bırakır.

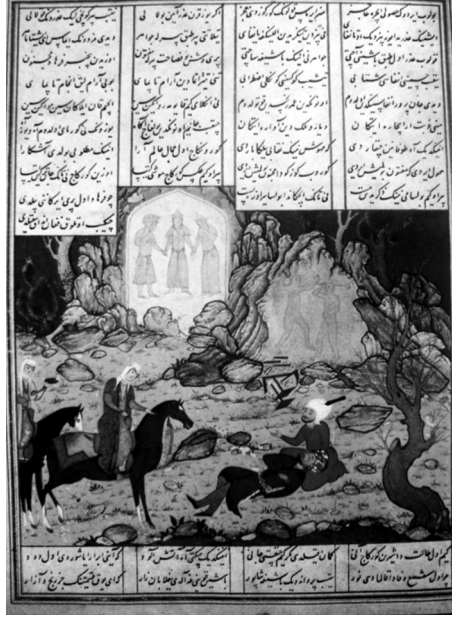
Asık suratlı, çatık kaşlı, patavatsız bir adam aratıp buldular.

Acı sözlü, asık suratlı adam Şîrîn'den bahsetmenin zamanı geldiğini görünce, üzüntülü bir ah çekti ve şu acı haberi verdi

Şîrîn öldü, Ferhad'ın ise haberi yok!

Ferhad: Benim sevgilim elden gitti, onun için rengim sarıdır. Şîrîn'e mahşerde kavuşacağım! Bir hızla ta mahşere varacağım! diye haykırdı.

Sonra Şîrîn'e aşkı ile müthiş bir feryad kopardı, onun hayaliyle toprağı öptü ve can verdi.

Değerlendirme: Metinde Şîrîn'in Ferhad'ın ölmüş bedenini gördüğü sahneye yer verilmez. Bir cümleyle onun gömme işlemleriyle ilgilendiğinden ve Ferhad için yas tuttuğundan kısaca bahseder. Fakat burada nakkaşların hayal gücü devreye girmiş ve böyle bir sahne tahayyül etmişlerdir. Nitekim kimi minyatürlerde Şîrîn'e yer verilmez. Nizami'nin metninde Ferhad'ı, Şîrîn öldü diye kandıran asık suratlı bir adamdır. Minyatürlerde bu adama rastlanır. Fakat minyatürlerden birinde bu haberi veren kişi bir kadındır, bu motif sonraki metinlere dayanmaktadır.

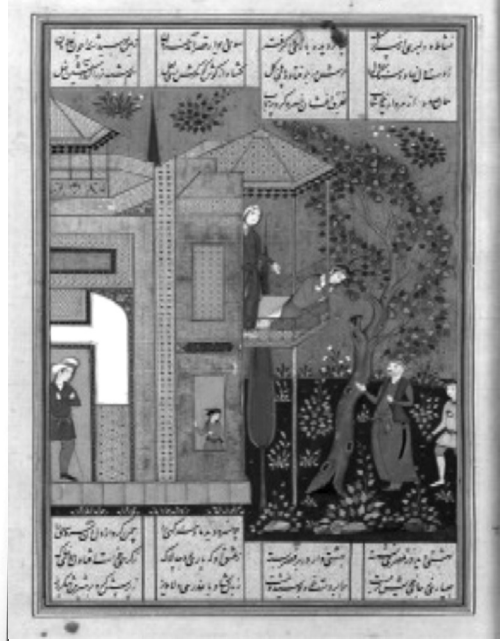
Hüsrev'in Av Bahanesiyle Şîrîn'in Köşkü Tarafına Götürülmesi

Nizami'nin metni: Hüsrev Şebdz'e bindi, ve içkili bir kafa ile atı sevgilisinin köşküne doğru sürdü. Yanında en seçme köleleri vardı.

Şîrîn'in rakibeleri "Şimdi Hüsrev geldi, hem de yalnız olarak!" diye kendisine haber verdiler. Şîrîn'in temiz yüreği ar ve haysiyetten korku ile çarptı, o sırasız gelişin heyecanına düştü. Hemen mâhiyetindekilere köşkün kapısını kilitlemelerini emretti ve kapıya birkaç cariyesini nöbetçi dikti. Cariyelerin ellerine etrafa saçmak için altın dolu tepsiler verdi. Yolun geçilecek meydanlık kısmına halı ve kilim döşetti. Yollara çekidüzen verdi, gülsuyu serptirdi. Kendi ise ödağacı gibi yanıyordu. Sonra bir ay gibi köşkün damına çıktı.

Hüsrev'in murassa kılıç bağı göğsünü çaprazlama bağlamış, padişahlık külağı kulağının üstüne yıkılmış idi.

Elinde bir demet nergis tutmuştu. Köleler etrafını çevirmişti, her birinin etrafında deste deste gül vardı.

Değerlendirme: Bu sahne de metinle en çok uyum gösteren sahnelerden birisidir. Çoğu minyatürde Şîrîn'in köşkün damına çıkmasına, Hüsrev'in yoluna kilim döşetmesine, köşkün kapısını kapattırmasına ama bir taraftan da altın tepsilerle izzet ü ikramda bulunmasına yer verilmiştir. Minyatürlerin çoğunda Hüsrev atla gelmektedir, fakat birinde ayakta diğesinde de taht üstünde Şîrîn'in köşkünün yanında otururken resmedilmiştir.

Hüsrev'in Av Yerinde Meclis Tertip Etmesi

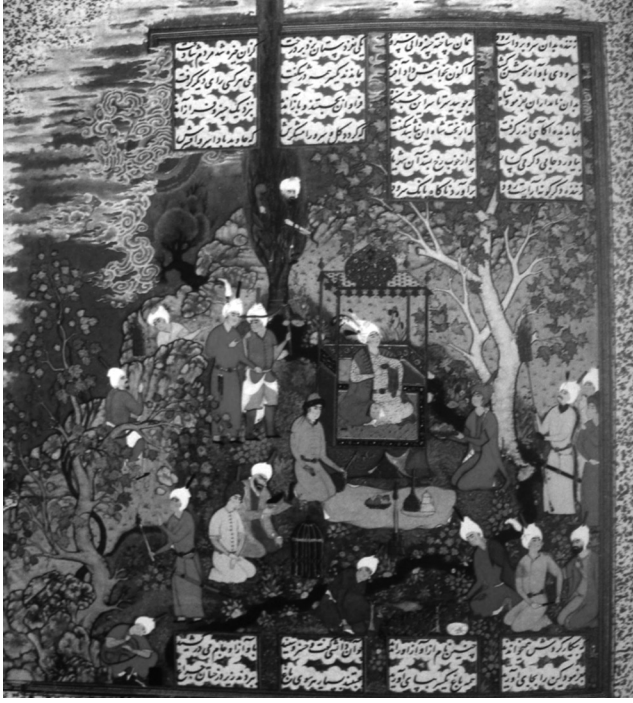
Nizami'nin metni: Bu anda padişah tatlı uykusundan uyanmıştı. Yüreği dün geceki rüyanın sevinciyle çarpıyordu. Yeniden büyük bir çadırın kurulmasını emretti. Öyle ki dağ, onun yanında saman çöpünden küçük kalırdı.

Etrafa dizilen uzun boylu beyaz köleler başlarına püsküllü kalpak giymişlerdi.

Etrafa zümrüt ve yakut ile işlenmiş meze tabakları dizilmişti.

Padişahın elinde de zeridestefşar denilen yumuşak altından yapılmış top vardı ki, onu sıkınca parmaklarının arasından taşardı.

Barbüd bir kenara oturmuş, sazını eline almış ve dünyayı, felek gibi kendine ram etmişti.

Değerlendirme: Metinde zikredilenlerin hepsini hatta daha fazlasını bu sahneyi anlatan minyatürlerde görmek mümkündür. Kölelerin kalpakları püsküllü resmedilmiştir, meze tabaklarındaki zümrüt ve yakut detaylarını çözünürlük sorunundan dolayı göremesek de kurulan sofrayı, etraftaki müzisyenleri hatta Hüsrev'in elindeki zeridestefşarı bile görürüz.

Hüsrev ile Şîrîn'in Terennüm Vasıtasıyla Haberleşmesi

Nizami'nin metni:

Hüsrev: Şîrîn! Bu mutriblerden birini, benim yanıma çağır. Elinde saz olduğu halde bu çadırda oturt ki benim yanık yüreğimin arzusu üzerine çalsın. Benim halimi arz ederek terennüm etsin. Yalnız ben ona ne söylersem, onu tekrarlasın.

Bu tarafta Barbud, sanki sarhoş bir bülbül. Diğer tarafta da, Nekîsa sazını eline almış, dinleyenleri mest etmede.

Değerlendirme: Bu sahne metinde ve minyatürlerde bolca geçen Hüsrev'in sıradan eğlence meclisleriyle karıştırılmamalıdır. Zira, bir tarafta Şîrîn'in diğer tarafta da Hüsrev'in ayrı ayrı oturarak müzisyenlere sözlerini dikte ettirmeleri, bu sahneyi diğer eğlence meclislerinden ayırmaktadır. Sol tarafta oturan altında taht olduğu için Hüsrev'dir.

Şîrîn'in Gerdeğe Yaşlı Kadını Göndermesi

Nizami'nin metni:

Şîrîn: Sarhoşluğun bir fenalığı da şudur: Eğer sarhoş visale ererse "Sarhoş idim, sarhoş mazurdur" der. Bir sarhoş yüz fikir de izale etse kendine gelince ayıklara sataşır: "Bekâreti siz izale ettiniz" der.

Bu sözler İran padişahının hoşuna gitti. "Ferman güzelindir" dedi. Fakat şarap içilecek bir günde gamlı durmak icap etmezdi.

Şîrîn'in anne dediği ailesinden kalma bir kocakarı vardı... Güzel Şîrîn o kocakarıyı süsledi ve bir gelin gibi padişahın yanına gönderdi. Maksadı, ay ile bulutu ayırıyor mu diye Hüsrev'in sarhoşluğunun derecesini anlamaktı.

Hüsrev: Bu nasıl Şîrîn ki ekşi suratlılıktan beni öldürdü.

Değerlendirme: Bu sahneyle ilgili sadece bir tane minyatür bulabildik. Yukarıda bahsedilen detaylara yer verilmesi de yaşlı kadının Hüsrev'in elinden kurtulmaya çalışmasından ve o esnada Şîrîn'in oraya yetişiyor olmasından, minyatürün Şîrîn'in gerdeğe gönderdiği yaşlı kadından bahsettiğini çıkarabiliyoruz.

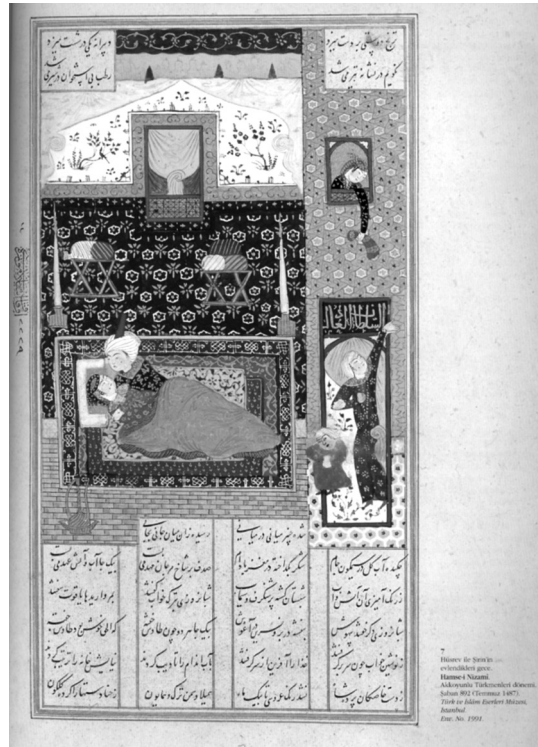
Hüsrev ile Şîrîn'in Evlenmesi ve Gerdeğe Girmesi

Nizami'nin metni: Her ne kadar acı şaraptan içtiyse de, Şîrîn buseleriyle onun mahmurluğunu dağıtmıştı.

Hüsrev ne gece, ne de gündüz çalgısız ve içkisiz bir an durmazdı.

Dünyayı zevkle geçirirdi ve gerisini düşünmezdi.

Değerlendirme: Bu resimlerde genelde vuslat sahnesinde Hüsrev ile Şîrîn'in üzerinde yorgan vardır. Olmayanlar ise müstehcen bulunduğu için tahrip edilmiştir. Hint stiliyle çizilen minyatürlerde Hüsrev ve Şîrîn adeta birer Hintli gibi çizilmiştir. Aynı minyatüre ait bir diğer ayrıntı ise diğer minyatürlerde etraftaki isanlar vuslatlarında onları gizlice gözetler ya da dinlerken, Hint üslubuyla yapılmış olan minyatürlerde hemen yanlarında diğer insanlar (muhtemelen köleleri) olduğu halde vuslatı gerçekleştirirler.

the same manuscript illustrations like his father's (see above, pp. 32–4, 33).
 cirk has some stylistic individuality, but that individuality was still in the
 a, a coherent Jahangiri style could be identified. This was more visible in
 emblems for manuscript illustrations had become rare, though Jahangir
 1627–1648), was occasionally to return to them.

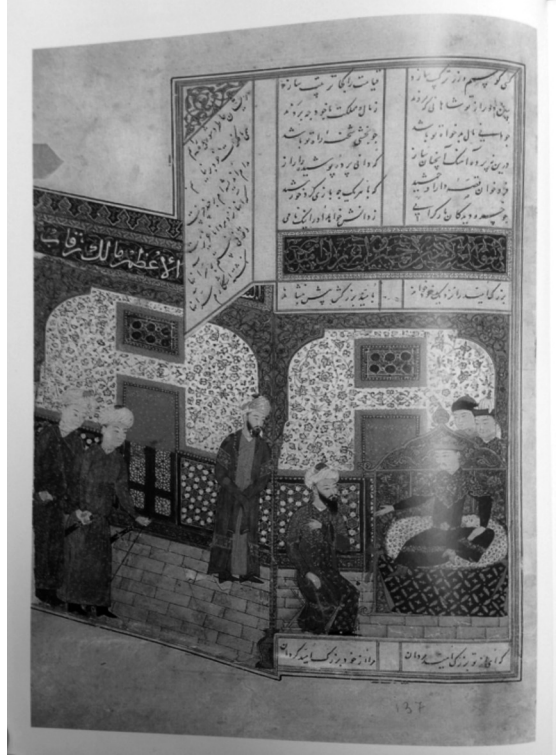
[illegible]

Hüsrev'in Büzürkümmi ile Konuşması

Nizami'nin metni: Hüsrev kıymetli sevgilisinin kendi hakkında böyle, candan iyilik temennisinde bulunduğunu görünce, Büzürcümit'i yanına çağırdı, büyük bir ümitle onu karşısına oturttu ve:

Ey insanların büyük bir ümit ile kendisine bağlandıkları zat! dedi. Beni himmetinle büyük bir ümide kavuştur.

Değerlendirme: Büyük minyatürde metinde belirtildiği şekilde Hüsrev'in Büzürkümmid'i yanına çağırıp onunla konuştuğu görülür. Bu sahneye ait dikkat çekici olan şey ise Hüsrev'in uhrevi meseleler konuşulurken dahi tahtında oturması ve bir otoriteyi temsil etmesidir. Belki de belli şeylerden sıyrılammış olarak resmedilmesi, imana ulaşamayacağının bir işareti olarak önceden gösterilmek istenmiştir.

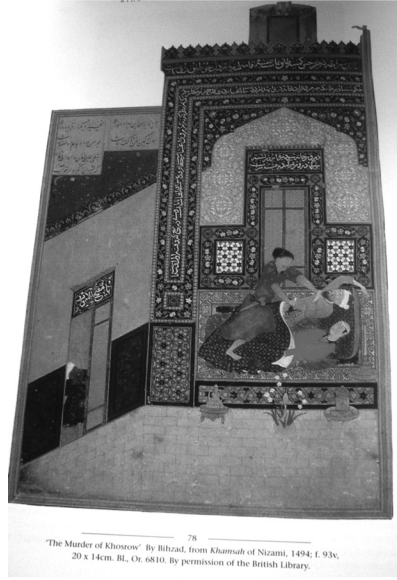

Hüsrev'in Öldürülmesi

Nizami'nin metni: İştittiğime göre o katil evlat, daha dokuz yaşında bir çocukken, Şîrîn'in düğününde "keşke Şîrîn benim olsa idi" demiş.

Eve giren bir hırsız gibi etrafı yokluyor, padişahın yatağını arıyordu. Elinde hançerle padişahın yastığına geldi ve o hançeri padişahın ta ciğerine saplayıverdi! Akabinde de mumu söndürdü. Hançerin ucunu Hüsrev'in ciğerine öyle saplamıştı ki buluttan şimşek çıkar gibi o vücuttan da kan fışkırdı.

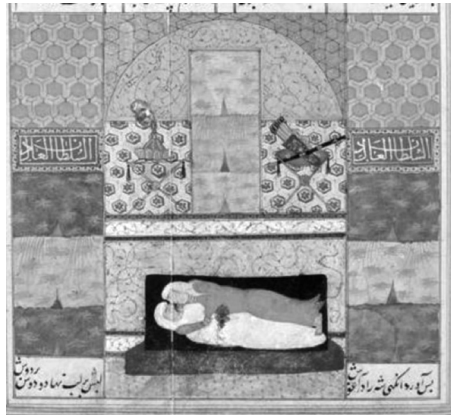
Hüsrev "Şîrîn'i tatlı uykusundan uyandırayım da, ondan bir su şerbeti isteyeyim." Sonra bu fikrinden vazgeçti: "Bu sevgili yârim, dedi, kaç gecedir uykusuzdur. Eğer bana yapılan bu zulmü, bu hakareti görürse artık ağlamaktan, feryâd etmekten uyuyamaz. İyisi mi ona seslenmeyeyim. Tek ben öleyim de o uysun!" dedi.

Değerlendirme: Metinde bıçağın saplanma yeri olarak Hüsrev'in ciğeri işaret edilirken, kimi minyatürlerde bunun biraz daha aşağısının, karnının ya da böbreğinin bıçaklandığı görülür. Vücuttan fışkıran kanı bütün minyatürlerde görmek mümkündür. Şîrîn'in cinayet anında uyuyor olması da metinle örtüşür.

Şîrîn'in Hüsrev'in Mezarı Başında Can Vermesi

Nizami'nin metni: Padişahın tabutu kümbete konulunca, büyükler karşılıklı iki saf olarak ayakta durdular. Şîrîn mubidin önünde eteğini beline bağladı, silip süpürmek için kümbetin içine girdi ve kümbetin kapısını cemaate karşı hemen kapadı. Elinde hançerle tabutun yanına gitti. Padişahın göğsünü açtı ve yarasını buldu. Ciğerinin üstünde açılan o yarayı öptü ve Hüsrev o yarayı neresinden yedi ise, hançeri kendi ciğerinin o noktasına saplayıverdi.

Değerlendirme: Burada da metinle örtüşür biçimde Şîrîn'in Hüsrev'le aynı yerden kendini hançerlediğini, minyatürlerin birisinde tabuta diğerinde de Hüsrev'in cesedine sarıldığı halde can verdiğini görürüz. Metinde belirtildiği şekilde cenaze kalabalığına yer verilmez minyatürlerde. Bunda nakkaşların son sahnede iki aşığı baş başa vermek istemeleri etkili olabilir.

Metinde Geçmeyen Ferhad'la Hüsrev'in Savaşı

Bu sahne metinde geçmediği için yorumlayamıyoruz, fakat Nizami'nin metni dışında başka metinlerde bu savaştan bahsedildiği ve minyatürleri çizildiği için burada göstermenin faydalı olacağını düşündük.

Sonuç

Klasik Türk Edebiyatı'nın oluşmasında ve şekillenmesinde önemli bir kaynak olarak kabul edebileceğimiz bu eserin, olay örgüsü ve minyatürleri üzerinde birbirinden farklı birçok yorumun yapılmış olması gayet doğaldır. Farklı yorumların sanat ve edebiyatımıza zenginlik katacağı su götürmez bir gerçektir. Gerek müelliflerin gerekse nakkaşların, eseri kendi perspektiflerinden yeniden üretmelerini kabaca üç nedene bağlayabiliriz.

1: Dönem şartları ve eser sunulan patronun kişiliği: Örneğin eser sunulun kişi cengâver-meşrep ise metinde ve minyatürlerde savaş ve siyasi meseleler öne çıkabilir. Kalender-meşrep

ise bu sefer aşk ve tasavvuf konularına ağırlık verilmesi muhtemeldir. Bunun yanında gerek müellifler gerekse nakkaşlar, eserlerini kendi yaşadıkları çağa göre yorumlamışlardır. Bunu farklı yüzyıllarda nakşedilmiş minyatürlerdeki özellikle mimari yapıdaki farklılıklardan anlamak mümkündür.

2: Müellifin edebi gücünü, nakkaşınsa maharetini göstermek istemesi: Ortaya yeni ve özgün bir yorum çıkarmak bu sanatçıların prestijini artıracığından özgün bir eser ortaya çıkarmaya çalışmaları muhtemeldir. Özellikle minyatürde özgün bir üsluba sahip eser meydana getirmenin mi yoksa geleneği takip etmenin mi daha makbul olduğuna dair tartışmaların çokça tartışıldığını hatta halen de tartışıldığını belirtmekte fayda var.

3: Dilin ve nakış sanatının o dönemdeki imkânları ya da kısıtlamaları: Müellif vezni tutturabilmek için bazen kullanmak istediği kelimeleri kullanamayabilir. Ya da dışardan gelen bir sansür veya otosansürle bazı kelimeleri ve motifleri kullanmaktan kaçınmak durumunda kalabilir. Ya da anlatmak istediği kavramı karşılayan kelime dilde olmadığı için yabancı bir kelime yahut Türkçede o kavrama yakın olan başka bir kelime kullanmak durumunda kalabilir. Nakkaş da aynı şekilde bazen sansüre maruz kalabilir ya da kullanmak istediği her rengi teknik imkânların zorluğundan ya da pahalılığından dolayı kullanamama durumunda kalabilir.

Hüsrev ü Şîrîn mesnevisine yukarıda incelediğimiz minyatürlerinin nakkaşlarca farklı yorumlanmasında bu üç sebepten herhangi birisi ya da birden fazlası etkili olabileceği gibi, yukarıda saydığımız nedenlerin dışında bir faktörün de etkili olmuş olması mümkündür.

Kaynakça

Çulhaoğlu, G. (2002). *Şeyhi'nin Hüsrev ü Şîrîn Mesnevisindeki Aşk İlişkileri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Gencevî, N. (1955). *Hüsrev ü Şîrîn*. (S. Sevsevil, Çev.). İstanbul: Maarif Basımevi.

Özkan, M. (1999). Hüsrev ü Şîrîn. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (C.19. S.57). İstanbul: TDV Yayınları.

Soucek, P. (1972). *Nizami on Painters and Painting*. R. Ettinghausen (Ed.), New York: Metropolitan Museum of Art.

Timurtaş, F.K. (1980). *Şeyhi ve Hüsrev ü Şîrîn'i*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.